

Jakovičs, Aivars. Jaunciema meža masīva kultūrvēsturiskais raksturojums

Izpētes teritorijas vēsturiski ģeogrāfiskais raksturojums

Teritorijas kultūrvēsture ir cieši saistīta ar vides ģeogrāfiskiem aspektiem. Izpētes teritorija atrodas Daugavas un Gaujas deltas rajonā. Daugavas lejtece ir viena no senākajām cilvēka dzīves vietām, jau sākot ar vēlo paleolītu. Pirmās liecības par cilvēka apmešanos šajā reģionā saistītas ar atradumiem Salaspils Laukskolā. Ap 4. – 3.gadu tūkstoši p.m.ē., Zemes garozai ceļoties, jūra atkāpās Kaņiera, Babītes ezeru un Garcima apvidū. Izveidojušies kāpu vaļņi, atdalīja jūru no seklas ar zivīm un ūdensputniem bagātas lagūnas, kuras krastos apmetās cilvēki.

Jaunciema – Ādažu meža masīvu no ziemeļiem ietvēra senā Garcima lagūna, no austrumiem – Gauja, no rietumiem – Ropažu ezers (Ķīsezers – Juglas ezers) un Daugava un Baltezers (Lielais un Mazais Baltezers vienotu ūdenstilpi vēl veido 17.g.s). Spriežot pēc arheoloģiskām liecībām un tautas mutvārdu tradīcijām visu šo ūdeņu krasti lielākā vai mazākā mērā bijuši apdzīvoti. Tā Ķīsezera krastos ir zināma sena cilvēku dzīves vieta – Bulduru pilskalns, Baltezerā un pie Balteзера kanāla Senču silā atrasti akmens cirvji (LVM Arheoloģijas nodaļas arhīvs, Ādažu pagasta lieta, 1958.g., 1969.g. un 1963.g.). Kalngalē Largas upītes krastos ir dokumentētas liecības par senu kulta vietu Baltgalvju Upurkalniem. Latvijas Vēstures muzeja Arheoloģijas nodaļas arhīvā ir ziņas arī par Jaunciema meža masīvā esošām senvietām – senkapiem Maku mežsarga apgaitā un Karatavu kalnu. Visas šīs ziņas liecina par teritorijas apdzīvotības senumu un kultūras tradīciju kontinuitāti.

Viduslaikos aplūkojamā teritorija ietilpa Neijermīles pilsnovadā. Jau 13.gs. tagadējā Balteзера kanāla rajonā pie Nabas strauta bīskaps Alberts uzbūvē nocietinātas dzirnavas – Neijermīli (*Neuermühlen –1204*). Līdz ar Rīgas pilsētas izveidošanos šī teritorija pie Juglas un Ķīsezera šauruma bija kļuvusi par nozīmīgu tirdzniecības ceļu mezglu un daudzu militāru konfliktu norises vietu. Ķīsezera piekrastē, Kalngalē un Gaujas tuvumā tradicionālā nodarbošanās nemainījās – iedzīvotāji šeit līdz pat 20.gs. pirmajai pusei pamatā nodarbojās ar zvejniecību. Tikai samērā auglīgajā Gaujas ielejā un Mazā Balteзера ziemeļaustrumu piekrastē iedzīvotāji varēja gūt iztiku no zemkopības. Lielie pļavu masīvi īpaši sekmēja lopkopības attīstību. Pārējā teritorijas daļā smilšainās augsnes traucēja produktīvas lauksaimniecības attīstību, zemnieki bieži izputēja, mainīja nodarbošanos vai pārcēlās uz citiem apvidiem.

19.gs. Rīgas apkārtnē dzīvojošie trūcīgie zemnieki un zvejnieki devās peļņā uz Rīgas fabrikām, ziemā piepelņījās mežu darbos un pavasarī – koku pludināšanā.

Līdz ar rūpniecības attīstību uzņēmumi koncentrējās Rīgas nomalēs izdevīgu satiksmes ceļu tuvumā, Rīgas pilsētas robežās vai pat ārpus tām. Ķīsezera piekrastē tagadējā Jaunciemā izveidojās Mīlmaņa kokzāģētava. Ap to pakāpeniski koncentrējās strādnieku ciemats, kas gadu gaitā izauga un kļuva par savrupu Rīgai piederošu apdzīvoto teritoriju. Meža masīvam tuvi industrijas centri veidojās arī Mīlgrāvī. un Juglā.

Teritoriju nosacīti var iedalīt 5 subreģionos:

- Ķīsezera piekraste
- Balteзера piekraste
- Ādaži
- Atari un Eimuri
- Kalngale

Ķīsezera piekraste. Teritorijā kāpas, sausieņu pļavas, zemas pārplūstošas pļavas, priežu mežs.

Apdzīvotās vietas veido zvejnieku sētas un to grupas. Centri: Bukultu muiža (bij. *Neuermühlen* –

1204), Mangaļmuiža (*Magnushof* – 1690), Mīlgrāvis. 19.gs. beigās un 20.gs. sākumā arī Čiekurkalns, Suži (*Suß* – 1638) un Jaunciems.

Agrāk iedzīvotāju pamatnodarbošanās bija zveja Ķīšu un Juglas ezeros, Daugavā. Vēlāk – darbs Rīgas rūpniecības uzņēmumos. Blakus ienākumus dod vasarnieku izmitināšana, lopkopība, ogu un sēņu lasīšana un tirgošana. Pēc Gaujas – Daugavas kanāla izveidošanas Ķīsezers kļuva par ievērojamu koku pludināšanas trasi, līdz ar to bija nodrošināti priekšnosacījumi kokzāģētavas un vēlāk papīrfabrikas darbībai Jaunciemā.

Baltezera piekraste. Teritorijā kāpas, sausieņu pļavas, zemas pārplūstošas pļavas, priežu mežs.

Apdzīvotās vietas veido zvejnieku sētas un to grupas. Senie centri: Ādažu baznīca, Ādažu mācītāja muiža, Aldermuiža.

Agrāk iedzīvotāju pamatnodarbošanās bija zveja Baltezerā, Ķīšu un Juglas ezeros, Daugavā, koku pludināšana. Vēlāk – darbs Rīgas rūpniecības uzņēmumos. Blakus ienākumus dod vasarnieku izmitināšana, lopkopība, ogu un sēņu lasīšana.

Ādaži. Teritorijā Gaujas palieņu pļavas, sausieņu pļavas, skuju koku un jaukti meži. Iedzīvotāji dzīvo viensētās. Senais centrs Ādažu muiža (*Aahoff* – 1638), Remberģes muiža (*Ringenberg, Rembergmuise* – 1578).

Iedzīvotāju pamatnodarbošanās lauksaimniecība. Papildus ienākumus dod mežs un zveja.

Atari un Eimuri. Teritorijā jaukti meži, Garciema lagūnas vietā izveidojušies purvi un purvainas pļavas, atsevišķi smilšaini pacēlumi.

Mazapdzīvota teritorija. Iedzīvotāji dzīvo atsevišķās viensētās vai to grupās (Eimurķīsis, Atari).

Iedzīvotāju pamatnodarbošanās – lopkopība meža darbi. Teritorija piedzīvoja nelielu attīstību līdz ar jaunsaimniecību piešķiršanu Eimuros 20.gs. 30. – 40. gados.

Kalngale. Teritorijā sausi priežu meži, Garciema lagūnas vietā izveidojušās zemas pļavas, kuras daļēji atūdeņo Langa.

Apdzīvotās vietas veido zvejnieku sētas un to grupas. Senais centrs Daugavgrīvas mācītājmuiža (*Dünamünde Pastoratet* – 1638).

Agrāk iedzīvotāju pamatnodarbošanās bija jūras zveja. Vēlāk – darbs Rīgas rūpniecības uzņēmumos. Blakus ienākumus dod lopkopība, ogu un sēņu lasīšana.

Rezumējot var secināt, ka ūdeņu tuvumā dzīvojošie Rīgas apkārtnes iedzīvotāji orientējās uz darbu pilsētā. Arī nozvejotās zivis bez uzpircēju starpniecības paši tirgoja Rīgas tirgos. Mežs viņu dzīvē saistījās galvenokārt ar blakus ienākumu gūšanu, līdzās zivīm tirgojot arī ogas un sēnes. Ādažos, kur attālumi līdz Rīgai bija ievērojami lielāki un zeme atļāva iztikt ar lauksaimniecību, iedzīvotāji mežu apmeklēja tikai epizodiski, ziemā piepelnoties meža darbos Ādažu muižas mežā (t.i., projekta izpētes teritorijā). Ar mežu darbiem sev iztiku pelna arī Atari un Eimuru iedzīvotāji. Kalngalē jūrai tuvākās vietās iedzīvotāji aktīvi zvejoja jūrā vai devās peļņā uz Rīgu.

Kultūrvēsturiskās vērtības

Teritorijas apdzīvotība dažādos laika posmos ir izveidojusi kultūrvidi ar neatkārtojamām kultūras vērtībām, kas koncentrētā veidā izpaužas kultūras pieminekļos, kurus pēc rakstura iedala:

arheoloģiskie pieminekļi – materiālas vēsturisko reāliju liecības: priekšmeti – darba rīki, rotas, ieroči u.c. – ēku un apmetņu paliekas, pilskalni, seni nocietinājumi, senkapi, kulta vietas u.c.;

vēstures pieminekļi – ar tautas dzīvē ievērojamiem notikumiem saistītas, kā arī dažādu cīņu un karu piemiņas vietas, ēkas, priekšmeti, izcilu valsts, politisko un sabiedrisko darbinieku, zinātnieku un mākslinieku u.c. dzīves un darba vietas u.c.;

pilsētībūvniecības un arhitektūras pieminekļi – pilsētu un apdzīvoto vietu arhitektūras ansamblī, vēsturiskie centri, būves, dārzi un parki u.c.;

mākslas pieminekļi – skulptūras, glezniecības darbi, dekoratīvās mākslas priekšmeti u.c.;

tehnikas pieminekļi – ceļi, dzelzceļi, tilti, kanāli, meliorācijas sistēmas, militārās būves, rūpnīcas, darbnīcas un to iekārtas u.c.;

dokumentālie pieminekļi – vēsturiski dokumenti, reti iespieddarbi, seni rokraksti, fotodokumenti u.c.

2004.gada decembrī Latvijas Republikas Saeima ratificēja ANO Izglītības, zinātnes un kultūras organizācijas *Konvenciju par nemateriālās kultūras mantojuma saglabāšanu*. Līdz ar to aktualizēta ir jaunas kultūras pieminekļu grupas, ko pārstāv mutvārdu tradīcijas un izpausmes, ieskaitot valodu, rituālus, svētku pasākumus, zināšanas un praksi saistībā ar dabu, amatniecības tradīcijas, iemaņas u.c. Svarīga nemateriālās kultūras mantojuma vērtība ir tautas dotie **ģeogrāfisko vietu nosaukumi** – vietvārdi (toponīmi), kas ar valodas līdzekļiem raksturo vidi un cilvēka un vides attiecības, tajā skaitā, cilvēka pārveidoto vai ietekmēto vidi – kultūrvidi.

Projektā aplūkoto teritoriju, pamatā veido mežs, purvi un ezeri, tāpēc kā nozīmīgākās kultūras vērtības šeit akcentējami: arheoloģiskie, vēstures, tehnikas pieminekļi un ģeogrāfisko vietu nosaukumi:

Arheoloģiskie pieminekļi

Teritorijā valsts aizsargājamo arheoloģisko pieminekļu nav.

Par diviem arheoloģiskajiem objektiem – senkapiem Maku mežsarga apgaitā un Karatavu kalnu dokumentācija glabājas Latvijas Vēstures muzeja Arheoloģijas nodaļas arhīvā (Ādažu pagasta lieta)

Eventuāli arheoloģiskie objekti varētu būt atrodamī senās Garcima lagūnas un Gaujas attekas krastos, Ķīšezerā un Langas upītes krastos, seno ceļu vietās.

Senie ceļi atzīmējami arī kā teritorijā sastopams atsevišķs arheoloģisku objektu veids. Senākais ceļš veda gar jūru, šķērsoja Gauju pie Carnikavas un tad virzījās paralēli Langai līdz Mangaļmuižai un tālāk uz Mīlgrāvi. Otra satiksmes maģistrāle jau vismaz no viduslaikiem veda cauri Bukultiem, gar Baltezeru rietumkrastu uz Ādažiem. Vēlāk 19. gs. kartēs attēlots arī ceļš no Bukultu muižas uz Atariem un tālāk Ādažu muižu, kā arī ceļš no Bukultu muižas uz Daugavgrīvas mācītājmuižu Kalngalē. Jāatzīmē, ka vēl 20.gs. sākuma kartēs ceļš tagadējās Jaunciema gatves vietā gar Ķīšezeras krastu nav iezīmēts. No Bukultiem satiksme ar Jaunciemu, Mangaļmuižu un Mīlgrāvi nodrošināja Bukultu Kalngales ceļš un tā atzarojums uz Jaunciema virzienā.

Vēstures pieminekļi

Valsts aizsargājamo vēstures pieminekļu izpētes teritorijā nav.

Vēsturiski objekti izpētes teritorijā un tās tuvumā: Bukultu muižas vieta un tās apkārtnē, kur norisinājās vairāku gadsimtu ilgas cīņas starp Rīgas bīskapu un Livonijas ordeni, kā arī kara laika pozīciju fragmenti gar Ķīšezeru un Kalngalē.

Jūgezeras purvā ar seniem notikumiem saistīts Karatavu kalns (Karatkalns).

Aplūkojamā teritorijā konstatētas divas iedzīvotāju kara laiku patvēruma vietas Karatavu kalnā (Karatkalnā) un Mazgāršņā (sk. *Teritorijas ģeogrāfisko vietu nosaukumi 16. pielikums*).

Tehnikas pieminekļi

Teritorijā valsts aizsargājamo tehnikas pieminekļu nav.

Potenciāli tehnikas pieminekļi atrodas izpētes teritorijas tuvumā: padomju laika militārās būves

Bukultos un Sužos, Eimuru polderis.

Ģeogrāfisko vietu nosaukumi

Kā nozīmīga nemateriālās kultūras vērtība jāatzīmē vietu nosaukumi, it īpaši ja tie saistās ar saglabātu kultūrvēsturisko ainavu.

Rīgas rajona vietu ģeogrāfiskie nosaukumi ir samērā maz pētīti. 19.gs. beigās teritorijas vietvārdus pirmais apkopojis Augusts Bīlenšteins. 1922.g. vietvārdus publicē J.Endzelīns (Latvijas vietu vārdi. I.d., Vidzemes vārdi), kurā vietvārdi sakārtoti pa apriņķiem un pagastiem. Uz projekta teritoriju attiecināmi viņa savāktie vietvārdi, Mangaļu un Ādažu pagastos. Endzelīns galveno vērību pievērsis apdzīvoto vietu nosaukumiem, pārējo vietu nosaukumu ir ļoti maz.. Kopsavilkums par agrofirmas „Ādaži” teritorijā 1989.gada pavasarī pirmo reizi fiksētajiem āru vārdiem ir R.Avotiņas un Z.Gobas rakstā „Ar ko esam bagāti?” 1989. gadā R.Avotiņa sagatavojusi pētījumu „Rīgas rajona fiziski ģeogrāfisko objektu nosaukumu raksturojums”. No senākiem literatūras avotiem vērtīgas ziņas par teritorijas vietu nosaukumiem ir Z.Lancmaņa u.c. autoru darbs „Rīgas vārtos” u.c. Nozīmīgs vietu nosaukumu izpētes avots ir senās kartes.

Kopš 1990. gada teritorijas vietvārdus ir apzinājis biedrības VAK Mantojums valdes priekšsēdētājs Aivars Jakovičs.

Ģeogrāfiskās vietas, kuras apzīmē vietvārdi un kas sevī glabā noteiktu kultūrvēsturisku saturu (atmiņas par notikumiem, cilvēka un vides attiecībām, ģeogrāfisko ainavu utt.), vienlaikus ir ievērtības cienīgi ekotūrisma objekti.

Turpmākais ģeogrāfisko vietu nosaukumu apraksts ietver vietas adresi, aprakstu un teicēja sniegto būtiskāko informāciju. Atzīmēti arī izpētes teritorijai pieguloši objekti.

Vietu nosaukumi pētījumā grupēti pa to veidiem:

- Ūdensteču nosaukumi
- Ūdenstilpju nosaukumi
- Reljefa formu nosaukumi
- Purvu nosaukumi
- Mežu un to vietu nosaukumi
- Pļavu un lauku nosaukumi

Ūdenstece.

Ataru grāvis – Ādažu novads, sākas Ataru ezerā, ietek Lielajā Baltezerā. Nosaukums saistīts ar apdzīvotu vietu Atariem un Ataru ezeru.

Gaujas attekas, Gaujas sengultne – Ādažu novads, starp „Bāksām” un „Dziļstrautiem”. 107.kv. (arī 68., 69., 79.kv.) Redzams vietām ar ozoliem apaudzis Gaujas ielejas pamatkrasts. Vietām grāvji, kurus rokot atrakts „melns ozols”. Pirms 300 gadiem esot tecējusi Gauja. /Teic. H.Kazāks. Pierakst. A.Jakovičs 1990. gados „Dziļstrautes”/.

Langa, Laņģe, Laņķa, Garupe - Carnikavas novads, Rīgas pils., ietek Ķīsezerā, 9 km gara. Kādreiz savienoja Ķīsezeru ar jūru. Tagad tās tecējumu pārtraukušas ceļojošās kāpas. Nosaukums varētu atbilst vācu „lang” – garš, vai arī latv. vārdam „lanka” mitra pļava, zema upes līču pļava¹ Līdzīga nozīme arī lietuviešu vārdam „langas” – caurums, bezdibenis, slīkšņa, dumbrājs, akacis².

¹ Laumane B. *Zeme, jūra, zvejvietas: zvejniecības leksika Latvijas piekrastē*. –R.:Zinātne. 1996. –184.lpp.)

² Avotiņa R. *Rīgas rajona fiziski ģeogrāfisko objektu nosaukumu raksturojums*. – R.: Latvijas Valsts Universitāte

Naba – Garkalnes novads, Rīgas pilsēta. Pirms kanāla izrakšanas bijusi vienīgā Lielā Baltezera notece. Uz Nabas upes uzbūvētas nocietinātas dzirnavas (*Neuermühlen*) ilgu laiku spēcīgs Livonijas ordeņa cietoksnis pie ceļa uz Rīgu un pils novada centrs.

Ūdenstilpes

Ataru ezers, Ūdru ezers, Atvaru, Ģenerāļa Baloža ezers – Ādažu novads, Garkalnes mežn. 78.kv.4.nog. 14 ha.

Laikā no 1774. – 1777.g. Augusta Vilhelma Hupeļa izdotam darbam „*Topographische Nachrichten von Lief- un Ehistland*” (Topogrāfiskas ziņas par Vidzemi un Igauniju”) pievienotajā kartē iespējams kļūdaini atzīmēts „*Alter See*” – „Vecākais ezers”.

„Viņš vispār bija brīnišķīgs, dzidrs, skaidrs, zivīm bagāts ezers līdz 1956. gadam, kad tur ar meliorāciju nolaida daļu Jūgezera. Pēc tam pārtrauca tās zivis ķerties. Kad te Voss ieperinājās, tad viņu izpumpēja. Viņi gribēja, lai tur būtu viņiem karpas un foreles un diez kas tur vēl. Veselu vasaru te pumpēja, pumpēja, kamēr visus tos pamatūdeņus atsūknēja. Tad te gāzās visu vasaru ūdens ta kā krākdams, straume te gāzās pa grāvi uz Baltezeru. Te sagāza kādas 5 tonnas hlorkaļķi, lai noindētu to, kas tur vēl palicis tajā acī. Pilnīgi nevarēja viņu izsūknēt. Palika te tāda blodiņa, te vidū, apmēram. Te braukāja cilvēki, ķēra puskilograma breksīšus, bet, kad tas ūdens, tas ezers uzstājās, sakrājās pamazām, tad salaida te tās karpas un ta viņas baroja. Te kādreiz Ulmaņa laikā bija ģenerāļa Baloža ezers. Viņš bija uzdāvināts ģenerālim Balodim. Te mežsarga mājā „Silgaiļos” – stāvēja smailīte un airu laiva, bet viņš atbrauca tikai iečarkot un izmest makšķeri.... Un tad tur iemeta ar mežsargu un ar tiem laukiem apkārtējiem, kas tur bij. Iemeta makšķeri. Citi ar drīkstēja. Ar tīkliem gan nedrīkstēja, bet makšķerēt drīkstēja. Viņš te laida ar tos līņus. Zuši laikam paši bija. Bet zušu mazuļus un līņus viņš bija salaidis vēl papildus. Piebaroja. Tad šite te puikas mēs gājām, vilkām resnus līņus”. /Teic. H.Kazāks. Pierakst. A.Jakovičs 1990. gados „Dziļstrautes”/.

Gaiļezers – Garkalnes novads, Garkalnes mežn. 95.kv.4.nog. /Teic. H.Kazāks. Pierakst. A.Jakovičs 1990. gados „Dziļstrautes”/.

Jūgezers, Jūgu ezers, Lielais Jūgezers – Garkalnes novads, Garkalnes mežn. 97.kv.1.nog. 35,5 ha.

„Zināt, tur bija kādreiz pasakaini daudz zivis, bet te 56.gadā, kad te nosusināja, ta viņi nosēdināja pa metru gandrīz. Aizgāja uz Baltezeru visi tie ūdeņi. Un tad tie ļoti aizauga ar to Kanādas rīsu, tas jau milzīgu masu deva, tas katru rudeni tur nogulsnējās un tad sākās masveida tāda zivju sprāgšana un smakšana! Sešdesmito gadu sākumā tur bija līdakas tā, ka uz katru trešo metienu bija. Līņi bija. Tad poligona zaldāti šausmīgi nopostīja – caurām naktīm ar zivju duršanu tur nodarbojās. Un nebija jau tāda spēka, kas viņus varētu savaldīt... Ar zivju inspektoru mēs daudzas reizes mēģinājām tur. Viņš vienkārši nebrauc malā... Cik tad tu ilgi gaidīsi... [treknas] tur bija visas zivis – bija asari, raudas”. /Teic. H.Kazāks. Pierakst. A.Jakovičs 1990. gados „Dziļstrautes”/.

„[Ezerā] meta bumbas, ne īstās – treniņa. Bedres. Krievu laikā ar lidmašīnām meta. Viņš ir sadragāts”. /Teic. Arnolds Ezernieks, dzim.1917.g. Čiekurkalnā. Pierakst. A.Jakovičs „Remeikās” 10.05.1994./.

Ķikats, Ķikatiņa – Carnikavas novads, Garkalnes mežn. 24.kv., starp Garciena – šoseju un Langu.

„Ķikatiņa – mazs ezeriņš, tāds akacis” /Teic.Reinholds Birze, dzim. 1922., pier. A.Jakovičs : „Pārupiešos” 05.03.1994./

„Ķikats tas ezers un viss tas purvā”. /Teic. Līvija Alksne, dzim. Lindberga 1922., pier. A.Jakovičs : „Lindbergos” 01.03.1994./.

Lielais Aļņezers – Garkalnes novads, Ādažu novads, Garkalnes mežn. 97.kv 6.nog., 98.kv.2.nog.)

Lielais Baltezers, Baltais ezers – Garkalnes novads, Ādažu novads. 597,5 ha.

Lielais Maku ezers, *Lielais Makezers, Vidus ezers, Videzers* – Garkalnes novads, Garkalnes mežn. 153.kv.1.nog.

Linezeriņš, *Linezers* (nosusināts), Carnikavas novads, Garkalnes mežn. 38.kv.[2.nog.].

„Linezeriņš agrāk bija pie „Avotlejām”. Tagad viņš vairāk nav. Kur iet no ganu ceļu nost Avotleju kalnos. Mēs sakām vēl „pie Linezeriņa”. Mūsu vecie tēvi linus mērcēja. Es, ka gāju ganos, ta vēl tāda ieplaka bija, kur dzirdēja lopus un kājas mazgāja. Pirms „Avotlejām”. Tagad tur grāvis pāri iet. Pa kreisi ir Mazgāršiņa. Dīķītis pa labo roku, ceļam blakus”. /Teic. Marta Krūmiņa, dzim. Pļaviņa 1912.g. „Steģeros”, ieprecējusies „Katlapos”, pierakst. A.Jakovičs. 11.03.1994./

„Tas Linezeriņš saucās. Ta bija tāds Ganu ceļš, gāja uz Eimuriem. Un ta viņš tā labā pusē bija”. /Teic. Elīza Šults, dzimusi 1907. Vecmīlgrāvī. Pierakst. A.Jakovičs 18.03.1994. „Zanderos”/.

Linu ezers, *Linezers, Līņu ezers, Līņezers* – Garkalnes novads, Garkalnes mežn. 154.kv.4.nog. 8,5 ha.

XVII gs. zviedru kartē ezers atzīmēts kā „*Line siön*”³. Augusta Bīlenšteina Onomastiskajos materiālos ir atzīmēts „*Linu ezers*”⁴.

Laikā no 1774. – 1777.g. Augusta Vilhelma Hupeļa izdotam darbam „*Topographische Nachrichten von Lief- un Ehistland*” („Topogrāfiskas ziņas par Vidzemi un Igauniju”) pievienotajā kartē atzīmēts „*Sineser od. Loheser*”.

„Tādas karūsas. Pikniku taisīja, tini ielika. Sekls, dūņas, brist var. Latvijas laikā mežniecības ezers”. /Teic. Arnolds Ezernieks, dzim.1917.g. Čiekurkalnā. Pierakst. A.Jakovičs „Remeikās” 10.05.1994./.

Mālezers – Carnikavas novads, Garkalnes mežn. 57.kv.12.nog.

„Te mēs braucām mālus paši sev rakt pie Mālezeru. Viņš ir maziņš, aizaudzis un pie to Mālezeru, cik, varbūt pusmetru dziļumā māls bija, tīrs māls. Izrakām kādā paugurī, kalnā, nu ta pusotra lāpstas biežumā, ta bija tīrs māls, tālāk akal pārgāja uz smilti” /Teic.Reinholds Birze, dzim. 1922., pier. A.Jakovičs „Pārupiešos” 05.03.1994./.

„[No ūdens] visi mati nogāja no galvas. Izauga ne gaiši, bet sirmi. Kaitīgi avoti nāca” /Teic. Alma Jansone, dzim. 1922 „Lauros”. Pier. A.Jakovičs „Lauros” 18.03.1994. „Mālezers par kādu metru nokritās, jo sūknēja gruntsūdeni”. /Teic. Ataru apg. mežs. Jānis Ruks. Pierakst. A.Jakovičs Ādažos. 12.10.2007./

Mazais Alņezers, *Actiņa* – Garkalnes novads, purva ezeriņš, Garkalnes mežn.114.kv.3.nog.

Mazais Jūgezers, *Mazais Jūgs, Jūgezers, Jūgu ezers* – Garkalnes novads, Garkalnes mežn. 85.kv.8.nog.

Mazais Maku ezers, *Mazais Maks* – Garkalnes novads, Garkalnes mežn. 152.kv.1.nog. /Teic. H.Kazāks. Pierakst. A.Jakovičs 1990. gados „Dziļstrautos”/.

Piekūnītis – Garkalnes novads, Garkalnes mežn. 113.kv.9.nog.

Reljefa formas

Avotleju kalni – Garkalnes novads, Garkalnes mežn. 32.kv.9.nog., 39.kv.1.,5.,12.nog., 48.kv.1.nog. Pie bij. „Avotlejām”. Ar priežu mežu apaugušas kāpas.

³ Dunsdorfs E.. *Lielvidzemes kartes (17. un 18.gadsimtiem)*. – Melnburnā: Kārļa Zariņa fonds. – 1986. Ielīme aiz 24.lpp.

⁴ Bīlenšteins A. *Onomastiskie materiāli*. Apriņķa v.: Rīga. Draudzes vārds: Ādažu (Nuermühlen). Muižas vārds: Ādažu un Bukultu. – 6.lpp./

Avotkalns – Carnikavas novads, Garkalnes mežn. 32.kv.9.nog. [?]. Pie bij. Avotlejām”.

„Avotlejas bija jaunsaimniecība. Ir tādi avotiņi grāvī. Grāvī bija ielikta mucīņa”. /Teic. Reinholds Birze, dzim. 1922., pier. A.Jakovičs „Pārūpiešos” 05.03.1994./

Garkalniņš, *Garkalns* – Carnikavas novads, Garkalnes mežn. 32., 39 vai 48.kv [?]. Pie bij. „Avotlejām”. Viens no Avotleju kalniem. Iespējams, ka 48.kv. tāpēc, ka gar tā A malu izrakts grāvis, ko atcerējās A.Jansone: „Garkalniņš, Garkalns purvā gar to grāvi”. /Teic. Alma Jansone, dzim. 1922 „Lauros”. Pier. A.Jakovičs „Lauros” 18.03.1994./

„Mēs par Garkalniņu saucām. Muklājkalniņš arī tur. Tur tādi kalniņi vairāk, tad viņam katram savs nosaukums”. /Teic. Marta Krūmiņa, dzim. Pļaviņa 1912.g. „Steģeros”, ieprecējusies „Katlapos”, pierakst. A.Jakovičs. 11.03.1994./

Baltie kalni – Carnikavas novads, Garkalnes mežn. 43., 44., 45., 51., 52.kv. Starp Jaunciemu un Kalngali. 2 paralēlas augstas kāpu grēdas. Nosaukums cēlies no baltajiem ķērpjiem. Jaunciema un Kalngales iedzīvotāju iecienīta sēņošanas vieta. Daudz naktsvijoļu un dzeguzeņu.

„Ar ķērpjiem apauguši aiz Zundaga mežā pa kreisi”. /Teic. Velta Ratniece, dzim. 1932., Raimonds Ratnieks, dzim. 1928. pierakst. A.Jakovičs 18.02.1994. „Litkās”/. „Ka gāja sēnēs, tur dikti gailenes auga, tā sacīja „nu uz Baltiem kalniem””. /Teic. Elīza Šults, dzim.1907. Vecmīlgrāvī. Pierakst. A.Jakovičs 18.03.1994. „Zanderos”/.

Bākšu kalns – Ādažu novads, Garkalnes mežn. 107.kv.8.nog. Rīgas – Tallinas; šosejas kreisā pusē pie „Bākšām”. /Teic. H.Kazāks. Pierakst. A.Jakovičs 1990. gados „Dziļstrautes”/.

Dziļās bedres – Ādažu novads, Garkalnes mežn. 108., 123. vai 136.kv. pie vecā Rīgas ceļa.

„Tur tāda neliela ieplaka. Tur tāds drusku jaunāks mežs auga. Te bijusi kādreiz viena no tām vietām, kur laupītāji uzglūnējuši Rīgas braucējiem. Tas ir Rīgas ceļš, kad vēl nebija asfalts. Kara laikā viņu krievu sapieri bija noklājuši ar blankām, visu vienlaidus, visā garumā. Viņu te trīsdesmitajos gados pārdeva malkā – visu kas te bija no tā ceļa. Un tas ir vecais Rīgas ceļš, vecais Ziemeļvidzemes – Rīgas ceļš no mēra laikiem un vēl senāk. Tikai te bija jāmaksā 5 kapeikas, tāpēc daudzi nogriezās pa šito ceļu uz Jaunciemu. Tad [laupītāji] te kaut kā iecienījuši to vietu, dikti uzglūnējuši te tiem braucējiem. Bet tā nav tā pati briesmīgākā vieta”. Teic. H.Kazāks. Pierakst. A.Jakovičs 1990. gados „Dziļstrautes”/.

Ērgļu kalns, *Lūriņkalns* – Garkalnes novads, Garkalnes mežn. 80.kv.7.,8.nog. Augsta kāpa, apaugusi ar vecu priežu mežu. Kalns saukts arī pēc tuvējā mājā dzīvojošā mežsarga Lūriņa uzvārda par Lūriņkalnu. /Teicējs Felikss Ozols Jūgezera apgaitas mežsargs. Pierakstījis A.Jakovičs. 04.10.2007./

Ievkalniņš, *Baltgalvju upurkalni*, *Zviedru upurkalniņš* – Carnikavas novads, Kalngalē, Jaunciema – Carnikavas šosejas labajā malā pie „Baltgalvjiem”.

„Kādreiz bijis klosteris esot, kur Steģerieni kartupeļu tūrms. Visādas mālu šķembas... Galvaskausi nāk. Baznīca bijusi, kur Ievkalniņš. Un kapi te vēl bijuši”. /Teic. Marta Krūmiņa, dzim. Pļaviņa 1912.g. „Steģeros”, ieprecējusies „Katlapos”, pierakst. A.Jakovičs. 11.03.1994./

Zviedru Upurkalniņš” /Teic.Reinholds Birze, dzim. 1922., pier. A.Jakovičs „Pārūpiešos” 05.03.1994./.

Baltgalvju Upurkalni, atzīmēti kā kulta vieta⁵.

Jāņkalniņš – Carnikavas novads, Kalngalē pie „Suzēm”. Bijusi estrāde. /Teic. Marta Krūmiņa, dzim. Pļaviņa 1912.g. „Steģeros”, ieprecējusies „Katlapos”, pierakst. A.Jakovičs. 11.03.1994./

Savādi kalniņi, *Uzkalniņu kapi* – Garkalnes novads, Garkalnes mežn. 114., 115.kv. Pirms Sužu – Ataru ceļa savienojuma ar Bukultu – Ataru ceļu. „Rīgas apr. Ādažu pag. pie Maku mežsarga valsts

⁵ Graudonis J. *Arheoloģiskie pieminekļi Rīgas rajonā*. R., 1996. -38.lpp.

mežā. Attālumā 8 klm no Baložkroga. Uzkalniņu kapi. Tauta viņus nezina, tikai mežsargs sauc par savādiem kalniņiem. Liekas, ka pilnīgi neaizskarti. Šie uzkalniņi atrodas ceļa malā, bet meža vidū. Gar vienu pusi 5 uzkalniņi un otru 2 uzkalniņi. Uzkalniņi apauguši ar kokiem un stipri ar sūnām. Apkārt uzkalniņiem iet grāvis, kuru vietām nevar redzēt. I un II uzkalniņš no Rīgas puses ir tuvāki kopā, tad ir drusku lielāka starpa, kur tad seko nelielā attālumā 3 uzkalniņi. Pretī otrā pusē ceļam atrodas vēl 2 uzkalniņi. Visiem uzkalniņiem puslīdz apaļa forma, viens no viņiem ir stipri mazāks kā pārējie uzkalniņkapi. Atrodas apm. 2 ½ klm no Maku mežsarga pa ceļu virzienā uz Ataru mežsarga pusi. Reģistrējis V.Buksis. 9.jūlijā [19]28.g. Inv.N.407. Kapenes Maku mežsarga apgaitā. Uzk. kapi 7.gab.”⁶

Karātkalns, *Karatavu kalns*, *Burlaku kalns* – Ādažu novads, Garkalnes mežn. 76.kv.11.,12.nog., 87.kv.1.nog. 0,5km uz ZA no Jūgezera. Kalns apaudzis ar priežu mežu. Kalna apkārtņē agrāk bijis rubeņu riests.

„Karātkalnā vispār tāds nostāsts bija, ka te Šeremetjeva bandas, ka plosījās pa Vidzemi, ka te ir viņiem bijusi kaut kāda spīdzināšanas un pratināšanas vieta”. Helmuta Kazāks pie lapsu alām redzējis „pirkstus un ribas kaulus”. /Teic. H.Kazāks. Pierakst. A.Jakovičs 1990. gados „Dziļstraustos”/.

Karatavu kalnā „veduši ārā tos Rīgas noziedzniekus un pakāruši un tur viņi karājušies”. /Teicējs Felikss Ozols Jūgezera apgaitas mežsargs. Pierakstījis A.Jakovičs. 04.10.2007./

„Rīgas apr. Ādažu p. Starp Maku un Ataru mežsargu, valsts mežā 8 klm no Baložkroga autopiēstātnes, Jaunciemā kuģa piestātnes 5 klm. Ādažu apgaitas valsts mežā. Pieminekļa nosaukums „tautas mutē”: Zviedru kakts un Karatavu kalns. Stāsta, ka gani senāk esot atraduši ieročus. Tā kā senvieta atrodas mežā un neviens nevarēja parādīt, es nevarēju neko vairāk darīt kā reģistrēt. Stāsta, ka tur esot arī savādi uzkalniņi ar grāvi apkārt. [V.]Buksis. 10.jūlijā. [19]29.”⁷

Lagzdu kalns – Carnikavas novads, Garkalnes mežn. 40.kv.8.nog. /Teic. Velta Ratniece, dzim. 1932., Raimonds Ratnieks, dzim. 1928. pierakst. A.Jakovičs 18.02.1994. „Litkāš”/.

Muklājkalniņš – Carnikavas novads, Garkalnes mežn. 32., 39. vai 48.kv. Pie „Avotlejām”, viens no Avotleju kalniem (sk. Avotleju kalni, Garkalniņš). /Teic. Marta Krūmiņa, dzim. Pļaviņa 1912.g. „Steģeros”, ieprecējusies „Katlapos”, pierakst. A.Jakovičs. 11.03.1994./

Nabagu kalni – Ādažu novads, Garkalnes mežn. 65., 66., 76., 77., 78.kv. Kāpu grēda starp Atariem un Eimuriem. Šķiet, ka teicēji nosaukumu vairāk attiecina uz grēdas ziemeļrietumu daļu. Nosaukumu viņi saista ar apkārtņē dzīvojušiem nabagiem. /Teic. – H.Kazāks, J.Ruks – Ataru apgaitas mežsargs/.

Kalni minēti arī Augusta Bīlenšteina Onomastiskajos materiālos: „Nabagu Kalni pee Ataru zeema; agrak pulka wilku bijis”⁸.

Pēterkalniņš, *Pulksteņkalniņš*, *Pulksteņu kalniņš* – Rīgas pilsēta, Rīgas mežn. Jaunciema gatves labajā malā, mežā uz ZA no autobusu pieturas „Milnas”. Neliels kalniņš, nostāvinātām malām, apaudzis ar priedēm. „Viduslaiku nocietinājums mežā Berģu Jaunciema ceļa labajā pusē, Vārnu māju tuvumā. Ap 3 m augsts apaļš uzkalniņš ar mākslīgi pastāvinātām nogāzēm un 17 x 18 m lielu plakumu. Kultūrslāņa nav. Pēc nostāstiem, paugurā bijis Krievijas cara Pētera I karaspēka novērošanas punkts. Reģistrējis 1979.gadā J.Graudonis”⁹.

„Tā runā, ka Pēteris aplencot Rīgu, viņš bija tur uzstādījis savus novērošanas punktus un tad bija Rīgu novērojis” /Teic. Helga Bernsone, dzim. 1922., pierakst. A.Jakovičs 17.02.1993. „Klipiņos” (Jaunciema gatve 29)/

⁶ Latvijas Vēstures muzeja arheoloģijas nodaļas arhīvs. Ādažu pag. lietas.

⁷ Latvijas Vēstures muzeja arheoloģijas nodaļas arhīvs. Ādažu pag. lietas.

⁸ Bīlenšteins A. *Onomastiskie materiāli*. Apriņķa v.: Rīga. Draudzes vārds: Ādažu (Nuermühlen). Muižas vārds: Ādažu un Bukultu. – 7.lpp./

⁹ Graudonis J. *Arheoloģiskie pieminekļi Rīgas rajonā*. R., 1996. -40.lpp.

Smalkbāržu kalns – Carnikavas novads, „Smalkbāržos”. Ar mežu apaugusi augsta kāpa Langas pamatkrastā, uz A no „Smalkbāržu” dzīvojamās mājas.

Ulupu kalns – Rīgas pilsēta, privātīpašums, starp Jaunciema – Carnikavas šoseju un Langas upīti. Kalnā bija uzbūvēta kuģu remonta rūpnīcas atpūtas bāze. /Teic. Velta Ratniece, dzim. 1932., Raimonds Ratnieks, dzim. 1928. pierakst. A.Jakovičs 18.02.1994. „Litkās”/.

Velna bedres – Carnikavas novads, Garkalnes mežn. 24.kv. vai 26.kv. Jaunciema Carnikavas šosejas tuvumā. „Pie Carnikavas ceļa. Te tās avārijas tik bieži notiek, baigi sitās”. /Teic. Marta Krūmiņa, dzim. Pļaviņa 1912.g. „Steģeros”, ieprecējusies „Katlapos”, pierakst. A.Jakovičs. 11.03.1994./ Nostāstos šī vieta dažkārt saistīta ar tuvumā esošo Ķikatu ezeriņu.

Purvi

Āžu puriņš – Carnikavas novads, Garkalnes mežn. 25.kv.12.,17.nog. Langas ielejas pamatkrasta pakājē.

Briežu purvs – Carnikavas novads, Garkalnes mežn. 48., 56.kv. „Briežu purs pie Mālezera. Uz Jaunciema pusi Lapu purs, uz Eimura, Mālezera pusi Briežu purs” /Teic. Alma Jansone, dzim. 1922 „Lauros”. Pier. A.Jakovičs „Lauros” 18.03.1994.

Gaiļu purvs – Garkalnes pag. Garkalnes mežn. 111.,112.kv. Jūgu purva dienvidu daļa. „Šis te ceļš (H.Kazāks norāda kartē uz Bākšu – Jaunciema ceļu) tas ir kādreiz bijis tāds slepenais Rīgas braucēju ceļš, jo pie Juglas bijis jāmaksā, tur bijusi aizkārtne – „Zastava” – kā agrāk teica un tur bijis jāmaksā 5 kapeikas nodoklis par iebraukšanu Rīgā. Un laikiem tajos laikos tā nauda ir bijusi diezgan ievērojama, tad daudz izvēlējušies šo te ceļu, braukuši te – caur to Lekšu grunti un Žagaru gāršu, braukuši uz Mīlgrāvi tur apkārt Ķīšezeram – pa otru pusi Rīgā iekša. Un tad pie tā Gaiļu purva te izbēdzis vienam gailis no pajūga un tas visu vasaru dziedājis mežā, tai purvā dziedājis visu vasaru. Un tad viņi to iesaukuši par Gaiļu purvu pēc tam”. /Teic. H.Kazāks. Pierakst. A.Jakovičs 1990. gados „Dziļstrautos”. Pastāv arī iespēja, ka Gaiļu purvs un Gaiļezers iegūši savus nosaukumus no agrāk šeit bieži sastopamajiem rubeņiem.

Glāziņpurvs – Ādažu novads. Privātīpašums. Robežojas ar 102., 103., 105.kv. „Un tur bija Glāziņpurvs. Nosaukums ir pārāk jauns. Viņš ir tikpat vecs kā es, apmēram. Jo šite bija saimniecība „Dziļstrauti”, blakus tur bija kādam Glāziņam jaunsaimniecība piešķirta. [Tur pie] Kungu ceļa, Ataru ceļa, tur bija tāda leja, ieplaka, ka brauc uz Atariem, labā pusē. Bet tur nekāds purvs īsti manā laikā nav bijis, paslapjš mežs un tur ļoti skaisti mellenes auga. Un Glāziņš, tas gan pats te nedzīvoja, bet viņš bieži brauca kontrolēt savu to teritoriju. Un tad viņš vajāja tos ogotājus. Tad tas daudzus ogotājus saķēris un tur bāris, dažus pat sodīt taisījis, pie policista vilcis un tad par Glāziņpurvu nosauca to”. /Teic. H.Kazāks. Pierakst. A.Jakovičs 1990. gados „Dziļstrautos”/.

Jūgu purvs, Jūgezera purvs – Garkalnes novads, Ādažu novads, Garkalnes mežniecības 75., 76., 77., 85., 86., 87., 95., 96., 97., 98., 111., 112., 113., 114., 126., 127.kv. Ataru un Jūgu apgaitā. Meliorācijas rezultātā purvs aizaug. Vēl pirms 20 gadiem purvā bijis daudz rubeņu. Jūgezera apgaitas mežsargs F.Ozols uzskata, ka purva kļajumu samazināšanās un bijušā poligona aizaugšanas dēļ rubeņiem zudušas rieta vietas. Īpaši ievērojamas rieta vietas bijušas pie poligona un Karātavu kalna.

Kadiķpurvs – Carnikavas novads, Garkalnes mežn. 48.kv.

„Tur pie „Avotlejām”, kas nāk tie lielie purvi, pa Kadiķpuriem [tos saucām]... Mēs, ka dzin govīs ganos... vai mēs paši bijām tā iesaukuši vai?” /Teic. Marta Krūmiņa, dzim. Pļaviņa 1912.g. „Steģeros”, ieprecējusies „Katlapos”, pierakst. A.Jakovičs. 11.03.1994./.

„Uz Kadiķpurvu dzīsim govīs, uz Lielo gāršu. Tas turpat, kur Eimurs, ciems”. /Teic. Marta Krūmiņa, dzim. Pļaviņa 1912.g. „Steģeros”, ieprecējusies „Katlapos”, pierakst. A.Jakovičs. 16.04.1994./.

Ķikatu purvs – Carnikavas novads, Garkalnes mežn. 24.kv.

„Tur teica, ka tur rādās, kad tur iet rudeņos. Māneklīši rādās” /Teic. Marta Krūmiņa, dzim. Pļaviņa 1912.g. „Steģeros”, ieprecējusies „Katlapos”, pierakst. A.Jakovičs. 11.03.1994./

Ķīvpurs – Carnikavas novads, Garkalnes mežn. 33.kv.4.,8.,9.nog.

Lapu purvs – Carnikavas novads, Garkalnes mežn. 46., 47., 54., 55.kv. šo kvartālu krustpunktu.

„Briežu purs pie Mālezera. Uz Jaunciema pusi Lapu purs, uz Eimura, Mālezera pusi Briežu purs” /Teic. Alma Jansone, dzim. 1922 „Lauros”. Pier. A.Jakovičs „Lauros” 18.03.1994.

Lielpurs – Carnikavas novads, Garkalnes mežn. 33.kv.3.nog.

Nabagu purvs – Garkalnes novads, Ādažu novads, Garkalnes mežn.65., 66.kv. 0,5 km ZR no Ataru ezera. No Jūgu purva. DR to nošķir Nabagu kalnu grēda. /Teic. Ataru apg. mežs. Jānis Ruks. Pierakst. A.Jakovičs Ādažos. 12.10.2007./

Sitlapu purvs – Ādažu novads. Daļēji Garkalnes mežn. 69., 90.kv. Starp Ataru birzi un Ādažiem.

„Sitlapu purvā bija tādas peļķes, kur karūsas. Uz pīlēm gājām”. /Teic. H.Kazāks. Pierakst. A.Jakovičs 1990. gados „Dziļstrautos”/.

Skanstpuriņš – Carnikavas novads, Garkalnes mežn. 40.kv.7.nog. Jaunciema – Garciema šosejas malā. Iespējams, ka vietvārds saistīts ar seniem nocietinājumiem – skanstīm.

Sužu purvs – Rīgas pilsēta, Garkalnes novads. Blakus izpētes teritorijai.Uz A no Sužiem un ap 0,5 – 1 km uz Z no Ozolkalniem. Purva rietumu daļa aizbērta un apbūvēta. Teritorija vietām ir tikai nedaudz augstāka par Ķīšezera līmeni. Purvā meliorācijas grāvji.

Vecātpurs, Vecātpuriņš – Carnikavas novads, Garkalnes mežn. 31.kv.

„Vecātpurvs. Tāds pureklis. Tur mežsarga māja un pļava, agrāk – purs. Par Vecātpuriņu saukāja”. /Teic. Elīza Šults, dzimusi 1907. Vecmīlgrāvī. Pierakst. A.Jakovičs 18.03.1994. „Zanderos”/.

Zušu purvs – Garkalnes novads, Garkalnes mežn. 131., 132., 137., 145., 146., 147., 155., 156.kv. Purvs meliorēts, aizaudzis ar mežu.0,7 km uz R no „Virškalniem”, 0,7 km Z no Lielā Baltezera. Kūdras atr. 244 ha.

„Purva vidū augstākā vieta Zušu sala. Daudz čūsku: uz saliņas odzes purvā zalkši. KF purvs nepareizi nosaukts par Liniņu p.”¹⁰.

Meži un vietas mežos

Ataru poligons – Garkalnes novads, Ādažu novads, Garkalnes mežn.77.,87.,88.,98., 99.,100.kv.

Sākumā notikušas tanku mācības. Pagājušā gs. 70. – 80. gados notika pretgaisa aizsardzības mācības, no Sužu karaspēka daļas apmācīja jaunos šoferus. Pēdējo reiz rubeņi redzēti 10 gadus atpakaļ. Zaļo vārnu bijis pilns. /Teic. Ataru apg. mežs. Jānis Ruks. Pierakst. A.Jakovičs Ādažos. 12.10.2007./

Andža dambis – Carnikavas novads, Garkalnes mežn. 24.kv. Ceļš no „Dadžiem” vai „Mežastūrīšiem” [?] uz „Lindbergiem”gar Ķikatu purvu.

„Iet gar to Ķikatu malu garām projām tas ceļš”. /Teic. Marta Krūmiņa, dzim. Pļaviņa 1912.g. „Steģeros”, ieprecējusies „Katlapos”, pierakst. A.Jakovičs. 11.03.1994./ . „Tad tik teica: vot brauksim vai par Andža dambi jeb cauri Ķīvpuru”. /Teic. Marta Krūmiņa, dzim. Pļaviņa 1912.g. „Steģeros”, ieprecējusies „Katlapos”, pierakst. A.Jakovičs. 16.04.1994./

¹⁰ Avotiņa R. *Rīgas rajona fiziski ģeogrāfisko objektu nosaukumu raksturojums*. – R.: Latvijas Valsts Universitāte Zinātniski pētnieciskā daļa Ģeogrāfijas nodaļa. 1989. –105.lpp.

Ataru birzs – Ādažu novads, Garkalnes mežn. 68., 69., 70., 79.kv. Pēc Ataru mežsarga J.Ruka vārdiem, nosaukums attiecas uz visu meža masīvu no Ataru ezera apkārtnē, A – ZA virzienā, savukārt H.Kazāks par Ataru birzi dēvēja bērzu birzi 68.kv.12.nog., 69.kv.12.nog., ko esot mežsargs saudzējis.

„Un te arī vienlaidus tāda bērzu audze, skaista, skaista... Un visi vienādi kā lādštoki, tādi milzīgi, gari, visaugstākās bonitātes bērzi tur auga. Tā ir tā Ataru birze”. /Teic. H.Kazāks. Pierakst. A.Jakovičs 1990. gados „Dziļstrautos”/.

Pašlaik daļa no Ataru birzs nocirsta. Meža masīvā senas Gaujas atteku vietas, daudz vecu ozolu. Rīgas tuvumā gandrīz vienīgie ozolu meža fragmenti. Daļā no teritorijas senāk bijušas pļavas.

Caurgārša – Carnikavas novads, privāta zeme. Blakus izpētes teritorijai. Tagad pļavas.

„Gar to veco ceļu gāja tā gārša, lieli koki tur bija, tie visi ir tagad meliorēti un tur ir pļava līdz Eimurnieku mājām”. /Teic. Alma Jansone, dzim. 1922 „Lauros”. Pier. A.Jakovičs „Lauros” 18.03.1994./.

Ganu ceļš – Carnikavas novads, Garkalnes mežn. 30., 31. 32.kv. No Kalngales, gar „Avotlejām” uz Eimuriem.

„Ta bija tāds Ganu ceļš gāja uz Eimuriem” /Teic. Elīza Šults, dzimusi 1907. Vecmīlgrāvī. Pierakst. A.Jakovičs 18.03.1994. „Zanderos”/.

Kungu ceļš – Ādažu novads Garkalnes mežn. Ceļš no Atariem uz Baltezeru. /Teic. Ataru apg. mežs. Jānis Ruks. Pierakst. A.Jakovičs Ādažos. 12.10.2007./.

Par ceļa uzlabošanu gādāts īpaši rūpīgi, jo pie Ataru ezera pagājušā gs. 70. – 80. gados brauca atpūsties kompartijas vadība, t.sk. Augusts Voss.

Kungu stīga – Ādažu novads Garkalnes mežn. Stīga starp 79. un 89.kv. Uz A – ZA no Ataru ezera. Šeit „kungiem” – kompartijas vadības vīriem bija īpaša medību vieta. Pāri ceļam pie Ataru ezera atradās somu pirts. /Teic. Ataru apg. mežs. Jānis Ruks. Pierakst. A.Jakovičs Ādažos. 12.10.2007./.

Ķikatu mala – Carnikavas novads, Garkalnes mežn. 24.kv. Ķikatu purva mala. „[Andža dambis] iet gar to Ķikatu malu garām projām tas ceļš”. /Teic. Marta Krūmiņa, dzim. Pļaviņa 1912.g. „Steģeros”, ieprecējusies „Katlapos”, pierakst. A.Jakovičs. 11.03.1994./.

Lancmanītis – Ādažu novads. Blakus izpētes teritorijai. Savrups meža nogabals, starp Lieleimuru un Mazeimuru. /Teic. Ataru apg. mežs. Jānis Ruks. Pierakst. A.Jakovičs Ādažos. 12.10.2007./.

Lielā gārša, Lielie puri – Carnikavas novads, Garkalnes mežn. 46.,47., 48., 54., 55., 56., 63.kv. Apzīmējums attiecas uz visu purvainā meža masīvu, ko veido Kadiķpurvs Briežu un Lapu purvi.

„Lielie puri – visi tie purvi saucās vienā vārdā – Lielie puri, Lielā gārša un tie purekli aiz Kalngales līdz Avotlejai – Mazgāršiņas pūrs, pretī tai Juča Uimei bijai”. /Teic. Alma Jansone, dzim. 1922 „Lauros”. Pier. A.Jakovičs „Lauros” 18.03.1994./.

„Uz Kadiķpurvu dzīsim govīs, uz Lielo gāršu. Tas turpat, kur Eimurs, ciems”. /Teic. Marta Krūmiņa, dzim. Pļaviņa 1912.g. „Steģeros”, ieprecējusies „Katlapos”, pierakst. A.Jakovičs. 16.04.1994./.

Lekšu grunts – Ādažu novads, Garkalnes mežn. 116.kv. 2.nog. Pašlaik izcirtums.

„Apmēram pēc Ziemeļu kara tur ir bijusi zemnieku saimniecība. Mežā tāds viens, kas dzīvoja atsevišķi - saimnieks Leksis. Tur kaut kādi sirotāji noslepkavojuši Leksi ar ģimeni un visas tās ēkas nodedzinājuši. No tā laika tur neviens vairs nav apmeties dzīvot un tajā meža masīvā atšķiras tāds diezgan pareizas formas trijstūris ar mežu. Tur apses un bērzi aug pārsvarā”. /Teic. H.Kazāks. Pierakst. A.Jakovičs 1990. gados „Dziļstrautos”/.

Mazgāršiņa – Carnikavas novads, Garkalnes mežn. 31., 32.kv. [?].

„Pie „Suzēm”, tur kur tās „Suzes” mājas, to sauc par Mazgāršīņu”. To par Mazgāršīņu sauc, kur mēs kara laikā bijām. Tā ir Mazgāršīņa, kur iet tas Eimuru ceļš uz „Avotlejām” cauri”(…) „[Kara beigās] brauksim uz Kurzemi. Mēs – mežā iekšā. Nemaz tālu neaizbraucām. Aizbraucām tur uz „Avotlejām”, tur pie Mazgāršīņu blakām. Ierakām tādu „zemļanku” un gulējām... Paņēmām gotiņu līdz un vistiņas... Vītolu Augusts bija ar savu ģimeni... Ruta bija mums līdz. Mazgāršīņā tur tādi kalniņi, priedes... blakām Uimim. Pēc nedēļas gājām ārā uz pļavām. Atnācām mājās. Tā mūsu istaba visa bija pilna šite visa ar salmiem piemesta. Te bija krievi gulējuši. Mēbeles visas iznestas bijā ārā” /Teic. Marta Krūmiņa, dzim. Pļaviņa 1912.g. „Steģeros”. Pierakst. A.Jakovičs „Katlapos” 11.03.1994./

Putnukūtsapakša – Ādažu novads, Garkalnes mežn. 67.kv. Jaukts apšu, ozolu mežs. „Ka masts [tad saka]: „Nu ta ņemsim Putnukūti!”” /Teic. Ataru apg. mežs. Jānis Ruks. Pierakst. A.Jakovičs Ādažos. 12.10.2007./

Tanku ceļš – Garkalnes novads, Carnikavas novads.

„No Bukultiem uz Kalngali ceļu sauca par Tanku ceļu. No Bukultiem tanki cauri Kalngali brauca uz jūru. Šāva pie Garciema”. /Teic. Ataru apg. mežs. Jānis Ruks. Pierakst. A.Jakovičs Ādažos. 12.10.2007./

Tomu tilts – Garkalnes novads, Garkalnes mežn. 127.kv.3., 7. , 9.nog. Vietā, kur Sužu – Ataru ceļš šķērso grāvi, kas savieno Jūgu purvu ar Mazo Maku ezeru.

„Nu esot Ādažos dzīvojis saimnieks vārdā Toms un viņš uz Mīlgrāvi braucis ir sivēnus pārdot, un pārdevis sivēnus, un braucis mājās, un tur tanī grāvī zem... Nosituši atņēmuši naudu un viņu pabāzuši apakšā... zem tā tilta un no tā laika ir it kā par Tomu tiltu [iesaukts]”. /Teicējs Felikss Ozols Jūgezera apgaitas mežsargs. Pierakstījis A.Jakovičs. 04.10.2007./

„Un tad vēl tepat, te ir tā sauktais Tomu tilts. – Kāpēc Tomu? – Nu tā iesauca. Bij te kādreiz tāds. Tagad jau tur meliorācija, tur viss sajaukts. Bija tāda maza upīte un tāds tilts. No tā Jūgezera gāja tāda maza upīte uz Baltezeru. Pagājušā gadsimta [19.gs. – A.J. piez.] pusē, apmēram, gājis puika Toms uz Rīgu caur to ceļu un pie tā tilta viņš nogalināts. Un tas laupītājs mantojis tikai divdesmit kapeikas no puikas – Toma. Un tā viņš tika saukts par Toma tiltu. Līdz šai dienai vēl sauc tāpat – tie kas apmēram manā vecumā un vecāki un vēl drusku jaunāki arī”. /Teic. H.Kazāks. Pierakst. A.Jakovičs 1990. gados „Dziļstrautos”/.

Vadžu sils – Garkalnes novads, Garkalnes mežn. 167.kv. Mežs pie bijušā Vadžu kroga.

„Otrā pusē tur tāds zemas bonitātes priežu mežs. Bet tajā laikā, kad es vēl biju puika, tad tur bija tādas slaidas priedes un apakšā biezi kadiķi noauguši. Tad tā bijusi tā viss tā briesmīgākā vieta. Vadžu krogs tur bijis. Tad jau tur Vadžu krogā vienmēr tie braucēji sakrājušies pa 10 un vairāk, lai tam Vadžu silam slavenam izbrauktu cauri. Jo tad tur bijis sevišķi tā iecienīta laupītāju vieta. Taisni pie Vadžiem iet ceļš uz Līņezeru atkal savukārt”. /Teic. H.Kazāks. Pierakst. A.Jakovičs 1990. gados „Dziļstrautos”/.

Zušu sala – Garkalnes novads, Garkalnes mežn. 131., 132.,146.kv. Garena ZR – DA orientēta ar priedēm apaugusi kāpa Zušu purvā.

„Purva vidū augstākā vieta Zušu sala. Daudz čūsku: uz saliņas odzes purvā zalkši. KF purvs nepareizi nosaukts par Liniņu p.”¹¹.

Žagaru gārša, Žagargārša – Garkalnes novads, Garkalnes mežn. 100., 101.,117.kv. Zema ieplaka ap Jaunciema – Ādažu ceļu, kur tas šķērso Ataru. Vieta meliorēta, apaugusi ar augstu mežu. Samērā daudz egļu un vecu priežu.

Bīlenšteina Onomastiskajos materiālos vieta atzīmēta, kā purvs – „Žagaru gāršas [purvs]”¹².

¹¹ Avotiņa R. *Rīgas rajona fiziski ģeogrāfisko objektu nosaukumu raksturojums*. – R.: Latvijas Valsts Universitāte Zinātniski pētnieciskā daļa Ģeogrāfijas nodaļa. 1989. –105.lpp.

¹² Bīlenšteins A. *Onomastiskie materiāli*. Apriņķa v.: Rīga. Draudzes vārds: Ādažu (Nuermühlen). Muižas vārds:

„Viss mežs starp Ataru ezeru un Baltezera – Jaunciema ceļu”. /Teic. Ataru apg. mežs. Jānis Ruks. Pierakst. A.Jakovičs Ādažos. 12.10.2007./

Pļavas un lauki

Avotleju pļavas – Carnikavas novads. Blakus izpētes teritorijai. Pļavas pie bij. „Avotlejām”.

Dreimaņu pļavas – Ādažu novads. Blakus izpētes teritorijai. Privātas, meža ieskaudas pļavas, ZR no „Sniedzēm”.

Eimurs, Lieleimurs – Carnikavas novads, Ādažu novadā. Blakus izpētes teritorijai. Plašas pļavas bijušās Garcieņa lagūnas vietā starp Kalngali un Ādažiem. Tagad polderis.

„Tur Eimurs bija tāda zemiene, tāda pārplūdusi, takā pa daļai purvs, pa daļai pļava. Mana tēva laikā tur pīles gāja tēvs šaut, es pats tur karūsas esmu ķēris vēlāk pa tām bedrēm, bet pēc tās meliorācijas [36. gadā?] tur ar zirgu varēja pļaut. Nebija jau vērtīga tā zāle – grīslis un ciesa un šis tas tur, bet tā lauki aug un tad pakaišus tur brauca [pļaut] no sākuma ar izkapti, vēlāk ar pļaujmašīnu jau varēja braukt virsū”. /Teic. H.Kazāks. Pierakst. A.Jakovičs 1990. gados „Dziļštrautos”/.

„Tagad tās Eimuru pļavas ļoti labas, tā būtu bijusi mūsu maizes klēts” /Teic. Alma Jansone, dzim. 1922 „Lauros”. Pier. A.Jakovičs „Lauros” 18.03.1994.

Mazeimurs – Carnikavas novads, Ādažu novads. Blakus izpētes teritorijai. Eimuru pļavu daļa starp Atariem un Laveru ezeru pie Carnikavas.

Slapenes – Ādažu novads. Blakus izpētes teritorijai.

„Tās bija Inkuļu pļavas. Viņi paši bija iesaukuši to par Slapenēm. Tās pļavas toreiz tiešām bijušas tādās paslapjas, bija ar tādām ieplakām un ūdens stāvēja. Viņš tagad apmežojies ir. Slapenes blakus „Sītlapām” un mūsu [„Dziļštrautu” – A.J. piez.] tagadējām pļavām”. /Teic. H.Kazāks. Pierakst. A.Jakovičs 1990. gados „Dziļštrautos”/.

Uimas, Juča Uimas – Carnikavas novads. Blakus izpētes teritorijai. ZA no Kalngales. Pļavas uz Z no Garkalnes mežn.30., 31.kv.

„Juča Uimas. Pie Mazgāršiņas. No mežsarga nav tālu. „Zanderi” netālu. Juča Uimas aiz mežsarga, tur, kur tas dambis. Gandrīz līdz pašām „Avotlejām”. Liels gabals”. /Teic. Marta Krūmiņa, dzim. Pļaviņa 1912.g. „Steģeros”, ieprecējusies „Katlapos”, pierakst. A.Jakovičs. 11.03.1994./

Priekšlikumi vides kultūrvēsturisko vērtību ilgtspējīgai izmantošanai

Jaunciema meža masīva kultūrvēsturiskās vides vērtības ir resurss, kura ilgtspējīgai izmantošanai veicami konkrēti pasākumi. Kultūrvēsturiskās vides dažādību var izmantot galvenokārt kā ekotūrisma un kultūras tūrisma veicinošu faktoru, līdz ar to sekmējot Rīgas pilsētai piederošo mežu rekreatīvo funkciju attīstīšanu.

Iepazīstoties ar meža kultūrvides elementiem, sabiedrība gūst dziļāku izpratni par mežu, kā daudzpusīgu vides objektu. Pareizi akcentēta informācija par meža kultūrvides vērtībām veicina vides izglītības darbu. Vietās, kur tas netraucē aizsargājamās dzīvniekus un augus, nedegradē dabiskos biotopus, bet palīdz izprast meža dabiskās un kultūrvides mijiedarbi, veidojamas izziņas takas, skatu laukumi, atpūtas vietas, informatīvi stendi vai mākslinieciskas zīmes. Līdzās jāveic teritoriju sakopšana, atjaunojot degradēto zemsedzi, izvēcot sadzīves un celtniecības atkritumus.

Iekārtojot atpūtas un tūrisma infrastruktūras objektus, jārēķinās ar teritorijas apmeklētāju skaita palielināšanos un ar to radītām problēmām. Tāpēc pirms izziņas un atpūtas taku, skatu platformu, atpūtas laukumu vai automašīnu stāvlaukumus izveidošanas, **jāveic konkrētās teritorijas augu un dzīvnieku valsts detalizēts novērtējums.**

Vides objektiem, kuri jutīgi pret antropogēno ietekmi, norādes izliekamas tikai objekta tiešā tuvumā, nevis pie ceļiem, lai nepiesaistītu nejaušus apmeklētājus.

Kailcirtes teritorijā veicamas, pirms tam rūpīgi izvērtējot to radīto ietekmi uz ainavu, apkārtējiem aizsargājamiem biotopiem, savvaļas dzīvnieku un putnu uzturēšanās vietām. Jāievēro Rīgas tuvuma specifika – lieli klajumi sekmēs transporta radītā trokšņa un izplūdes gāzu izplatību. Šī problēma īpaši palielināsies pēc *Via Baltica* trases Bukulti – Ādaži izbūves. Troksnis un klajumi var ievērojami samazināt piepilsētas meža rekreatīvo nozīmi un var atvieglot eventuālu meža zemes transformāciju citos lietojuma veidos.

Avots:

Jaunciema mežs, purvi un ezeri. Rīgas rajons, Ādažu novads, Carnikavas novads, Garkalnes novads. Izpētes projekts. Biedrība "VAK Mantojums", 2007.